

СЕКЦІЯ 2

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ З КЛІЄНТАМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Клевака Леся Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Гришко Ольга Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ З МУЗИКОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ ЗДО

Постановка проблеми. Музика оточує нас завжди і всюди. Ми любимо слухати її (класичну, народну або сучасну), співати, танцювати, іноді навіть просто наспівувати. Але, напевно, мало хто з нас замислюється про її користь. Проте з давніх часів відомо, що музика здійснює позитивний вплив на будь-який організм. Корифеї античної цивілізації Піфагор, Аристотель, Платон звертали увагу сучасників на цілющу силу впливу музики, яка, на їхню думку, встановлює пропорційний порядок і гармонію у всьому Всесвіті, в тому числі і порушену гармонію в людському тілі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує, що М. Боднер, Р. Гербер, Г. Лозанов, Д. Кемпбел, В. Медушевський, В. Петрушин, Р. Тарасов, Б. Теплов, С. Шабутін, Г. Шоу, С. Шушарджан, С. Хміль, А. Юсфін та інші аналізують актуальні проблеми музичної психології. Найбільш досліджена сфера музичної психології – це психологія музичного сприйняття: Б. Асаф'єв, Л. Банкул, Л. Мазель, О. Сорока, Б. Яворський. Використання музики в роботі з дітьми у своїх наукових розвідках висвітлювали С. Демидова, Б. Кіндратюк, Т. Ковальчук, Л. Кузьмінська, І. Малашевська, Е. Медведева,

В. Петришин, Г. Побережна, О. Рогов, В. Семизорова, Л. Сливка, І. Трофімченко.

В останні роки помітно зріс інтерес фахівців до механізму впливу музики на дитину з обмеженими можливостями здоров'я. Сучасна спеціальна психологія і педагогіка в значній мірі орієнтовані на використання в роботі музикотерапії як важливого засобу виховання гармонійної особистості дитини з обмеженими можливостями здоров'я.

Мета статті: висвітлити особливості організації занять з музикотерапії в роботі з дошкільниками інклюзивної групи закладів дошкільної освіти (ЗДО).

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «музикотерапія» має греко-латинське походження і в перекладі означає «лікування музикою». У 2003 році музикотерапія визнана офіційним методом лікування. Відкриті музичні та медичні академії, у структурі яких існують відділення музичної реабілітації, де навчають як використовувати музику для лікування фізичних і душевних порушень. У музичній терапії використовують усі сторони її впливу – фізичну, емоційну, інтелектуальну, соціальну, естетичну і духовну. Безпосередній лікувальний вплив музики на нервово-психічну сферу дітей відбувається при її пасивному або активному сприйнятті. Застосування таких музичних практик, як вільна імпровізація, спів, композиція, слухання, обговорення музики чи рух під музику, сприяє досягненню низки терапевтичних цілей: активізувати пізнавальні процеси, моторику, емоційний розвиток, набути комунікативні навички, пропрацювати емоційно-особистісні проблеми дитини, конфліктні міжособистісні та сімейні стосунки, стан емоційної депривації, самотність, тривожність, імпульсивність [4].

Показами для проведення музикотерапевтичної роботи в ЗДО є: негативна Я-концепція, дисгармонійна самооцінка, низький ступінь самоприйняття, труднощі емоційного розвитку, імпульсивність, тривожність, страхи, агресивність, переживання емоційного відчуження, почуття самотності, стресові стани, депресія, неадекватна поведінка, порушення стосунків із близькими людьми, конфлікти в міжособистісних стосунках, невдоволення сімейною ситуацією, ворожість дитини до навколишнього світу тощо [6, с. 194].

Принципами організації музикотерапевтичних занять з дітьми дошкільного віку у ЗДО є: м'який, екологічний підхід до проблем людини, її неуспішності або неповної самореалізації; орієнтація на

притаманний кожній людині внутрішній потенціал здоров'я та сили, акцент на природньому прояві думок, почуттів та настроїв у творчості, прийняття людини такою, як вона є, разом з притаманними їй способами самоцілення й гармонізації; способи гармонізації, в яких рівнозначну роль відіграють розум і почуття, тіло й дух, чоловічі й жіночі якості, здатність до інтроспекції та активної дії; переважно невербальна комунікація: людина, яка має труднощі в словесному описі своїх переживань, може їх виразити більш точно за допомогою символічної мови; прийоми та методи, які не вимагають розвиненості художніх здібностей та створення високохудожніх творів, і, внаслідок цього, є доступними практично для всіх; музикотерапія, арт-терапія, ігрова терапія мають інсайт-орієнтований характер, вони є засобами вільного самовираження й самопізнання, актуалізації латентних ідей і станів, а також сильним засобом зближення людей; художньо-творча діяльність дозволяє обходити цензуру свідомості, що забезпечує можливість дослідити позасвідомі процеси [6, с. 193].

Музикотерапевтичні заняття рекомендується проводити у просторому приміщенні (музичний або спортивний залі чи великій кімнаті) з регульованим освітленням. Психологу необхідно мати достатній арсенал музичних інструментів (фортепіано, народних, елементарних дитячих, шумових, саморобних) і самому вміти добре грати на них. Наявність сучасної техніки (аудіо- та відеоапаратури) та ретельно підбраної фонотеки є запорукою вдалого музичного супроводу, а різноманітність дидактичних матеріалів та іграшок – дієва допомога в підтримці улюбленої дітьми ігрової атмосфери [3, с. 9-10].

Музичні сеанси для дітей дошкільного віку здійснюються психологом в індивідуальній та груповій (3-5 осіб) формі. Рецептивна музикотерапія використовується в роботі з дошкільнятами, які мають порушення зору, мовлення, ДЦП, затримку психічного розвитку та ін. Щоб музика справила позитивний ефект, необхідно підготувати дитину до сприйняття: запропонувати зручно сісти, розслабитися, зосередитися на музиці. Процес сприйняття музики відбувається спільно з психологом, який допомагає дитині «зробити крок» з реального життя в інший, уявний світ, світ химерних образів, настроїв, музичних фарб. Психолог налаштовує дитину дошкільного віку на сприйняття певної образної музичної картинки. Слухаючи мелодію дитина віддаляється від негативних переживань, поринає у красу природи і оточуючого світу. Для активізації зорових образів варто використовувати різну медитативну

музику, яка транслює картини природи в аудіозаписі: «Світанок у лісі», «Нічний ліс», «Лісовий струмок», «Шум дощу», «Морський прибіій», «Спів дельфінів», «Спів солов'я» та ін. Після прослуховування психолог з'ясовує, що відчувала, чула, які дії здійснювала дитина в уявній подорожі. Таке сприйняття музики забезпечує зняття напруги, відволікання від психотравмуючої ситуації. Психологи-практики стверджують, що 8-10 цілеспрямованих музичних сеансів дозволяють отримати значне поліпшення психоемоційного стану дитини [1].

Сеанси музикотерапії з дітьми дошкільного віку можуть проводитися у формі моделювання емоційного стану (регуляція, підвищення емоційного тону, зняття психоемоційного збудження). Щоб вивести дитину з того чи іншого емоційного стану, їй необхідно спочатку прослухати мелодії, співзвучні її настрою, душевному стану в даний момент (якщо вона в тривозі, страху, то пропонується сумна мелодія, котра сприймається в цей момент дитиною як співчуття її переживанням). Потім психологи пропонують поступово змінювати характер музики відповідно до бажаних змін. Музичний уривок повинен протистояти дії попереднього фрагмента і нейтралізувати його. У такий момент краще обрати мелодії зі світлим звучанням, більш оптимістичніший. На завершення має пропонуватися прослухати твір (динамічний, життєстверджуючий), що володіє найбільшою силою емоційного впливу, та викликати у дітей настрій, необхідний для їх оздоровлення [1].

Психологами В. Петришиним та О. Роговим помічено, що найбільший ефект викликають класичні музичні твори. Розслаблюючий вплив можуть надавати твори П. Чайковського «Сентиментальний вальс», «Баркаролла»; К. Сен-Санса «Лебідь»; С. Рахманінова «Концерт № 2», початок 2-ї частини; Ф. Шопена «Ноктюрн фа мажор», «Ноктюрн ре-бемоль мажор» та інші. При знятті пригніченого стану застосовуються «Аве Марія» Ф. Шуберта, «До радості» Л. ван Бетховена, «Прелюдія до-мінор» Ф. Шопена, «Мелодія» К. Глюка та ін. Бадьорий радісний настрій з'являється при прослуховуванні музичних творів Д. Шостаковича «Святкова увертюра», Ф. Ліста фінали «Угорських рапсодій» № 6,10,11,12, В. Монті «Чардаш» та ін. [1]. Універсальну дію на емоційний і фізичний стан людини має вплив музики Моцарта – вона підвищує загальний тонус організму і підвищує працездатність [4]. З метою урівноваження й стабілізації їх психічних станів можна використовувати такі музичні твори, створені для дітей, як, наприклад: Е. Гріг – «Ранок»;

Б. Дваріонас – «Прелюдія»; І. Бах – «Менует»; Т. Шутенко – «Полька-Яринка»; Я. Степовий – «Колискова»; В. Косенко – «Дощик»; В. Моцарт – «Веснянка»; М. Глінка – «Жайворонок»; К. Сен-Санс – «Лебідь»; П. Чайковський – «Пори року»; О. Гречанінов – «Котик захворів»; П. Чайковський – «Хвора лялька»; Л. ван Бетховен – «Елізі». Дітям з проявами нестабільних емоційних станів, що проявляються в пригніченості, депресивності, невпевненості у собі, пасивності, у відсутності бажань та інтересів пропонуються такі музичні твори, як, наприклад: С. Майкапар – «Метелик»; Ю. Щуровський – «Півник-задирака»; В. Косенко – «Скерцино»; Д. Шостакович – «Шарманка»; І. С. Бах – «Волинка»; І. Бах – «Полонез»; Ю. Щуровський – «Український танець»; М. Мусоргський – «Гопак»; Д. Кабалевський – «Клоуни»; М. Глінка – «Полька»; Українська народна пісня в обробці М. Лисенка «Кучерява Катерина»; В. Моцарт – «Турецький марш»; П. Чайковський – «Нова лялька»; О. Гречанінов – «Котик видужав»; П. Берлін – «Маршируючі поросята» [2].

Сеанси музикотерапії можуть проводитися і у формі прослуховування музики в живому виконанні. Дитині дошкільного віку можна запропонувати увійти в образ виконавця і уявити, що вона грає на музичному інструменті (скрипці, фортепіано, віолончелі, барабанах, дзвіночках, маракасах, цимбалах тощо) або диригує оркестром. Важливо, щоб розрядка внутрішнього переживання проявлялась в зовнішньому русі (від легкого похитування тіла, рук, диригування до гри пальцями на уявних клавішах і в окремих випадках навіть сміху, співу, крику, плачу) [1; 5].

Установлено, що існує величезна кількість підходів до вивчення впливу музики на тіло, фізичний та емоційний стан людини. Якщо розглядати лікувальні властивості музики із точки зору ритму, то можна говорити про те, що у природі кожен її елемент має визначений ритм свого руху – так кожен орган людини працює у своєму ритмі. Відповідно його рух співпадає із ритмом деяких музичних інструментів. Коли організм хворіє – ритм роботи органів порушується і коли дати тілу послухати певну ритмічну мелодію, тоді можна налаштувати ритм хворого органу на здоровий режим [4]. Доведено, що скрипка допомагає пізнати себе та інших людей, допомагає відчувати співчуття до інших, розвиває бажання допомагати та підтримувати інших. Барабани покращують сердечний ритм. Позитивний вплив на ритм серця має арфа. Флейта відповідає звуковому ритму роботи легень і розширює їх.

Віолончель відповідає ритму нирок. Саксофон впливає на ритм сексуальної енергії, відповідно активізує діяльність статевих органів. Фортепіано покращує роботу щитоподібної залози. Орган надає силу, наповнює енергетикою, найбільш сильно впливає на хребет, даючи йому велику силу. Орган дає своєрідний зв'язок енергії від Космосу до Землі. Недарма орган використовується у церкві – у тому місці, де відбувається спілкування людини із вищою божественною силою [1].

У психокорекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення, слуху, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю, ДЦП активно застосовують інтеграційну музикотерапію. Інтеграцією є синтез музичного та наочно-зорового сприйняття. Заняття будуються таким чином, що сприйняття музики супроводжується переглядом відеозапису на великому екрані яскравих картин природи. При цьому психолог пропонує дитині поринути в зображення: до чарівного весняного лісу, дзвінкого прохолодного струмка або на сонячну галявину, подумки зібрати квіти, зловити метеликів, обійняти білочку, розслабитися, лежачи на зеленій м'якій траві [1].

Висновки. Наукові розвідки засвідчили, що проблема організації занять з музикотерапії в роботі з дошкільниками інклюзивної групи ЗДО є надзвичайно актуальною. Музика є потужним засобом позитивного впливу на інтелектуальний, психологічний і фізіологічний стан дітей, на їх емоційно-почуттєву сферу, а також на комунікативні, перцептивні і креативні здібності. Шляхами використання арсеналу музики в навчально-виховному процесі ЗДО з метою оздоровлення дітей є: активна музикотерапія (гра на музичних інструментах – музикування, спів – вокалотерапія, танці – музикотерапія в рухах, виконання під музику ритмічних ігор та дихальних вправ) як засіб безпосередньої участі дошкільників у різних видах музичної діяльності; пасивна музикотерапія (слухання і сприймання дітьми музики з подальшим обговоренням того, які відчуття ця музика викликала).

Список використаних джерел:

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании : учебник / Е. А. Медведева [и др.]; под редакцией Е. А. Медведевой. – Москва : Издательство Юрайт, 2019. – 274 с. – URL: <https://urait.ru/bcode/441185> (дата звернення: 07.02.2020).

2. Калмикова Л. Казкотерапія в розвитку мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку. – URL:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2010_4_SV2/8.pdf. (дата звернення: 09.02.2020).

3. Малишевська І. А. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія» / І. А. Малишевська, С. К. Демидова. Тернопіль : Мандрівець, 2015. – 44 с.

4. Музикотерапія як метод оздоровлення. – URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/2958-muzikoterapiya-yak-metod-ozdorovlennya/> (дата звернення: 09.02.2020).

5. Сливка Л. В. Музикотерапія в освітньому процесі: історичне і теоретичне підґрунтя / Л. В. Сливка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2015. – Вип. 37. – С. 164-166.

6. Сорока О. В. Музикотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія для роботи з молодшими школярами / О. В. Сорока, Л. Д. Банкул // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2013. – Вип. 27. – С. 192-195.

Клевака Леся Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Гришко Ольга Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

SANDPLAY – МЕТОД ВПЛИВУ НА ДИТИНУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Постановка проблеми. Наразі в Україні відбувається реформування і модернізація інклюзивної освіти. Одним з глобальних чинників цього процесу є цивілізаційні процеси, пов'язані з еволюційним розвитком людства та зміною ставлення до осіб з інвалідністю. Дітям з особливими освітніми потребами дошкільного віку гарантоване законом